

Готинян-Журавльова В. В.

доктор філософських наук, в. о. зав. кафедри,
кафедра культурології,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

**ПРО СИСТЕМУ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ
ЦІННОСТЕЙ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВЧЕНОГО ЗА
СВОЄ ВІДКРИТТЯ**

21 липня 2023 року у світовий прокат вийшов фільм режисера Крістофера Нолана «Оппенгеймер», присвячений видатному американському фізику-теоретику Роберту Оппенгеймеру. Часто Р. Оппенгеймера називають «батьком атомної бомби» через його активну участь в «Мангетенському проєкті», результатом роботи якого стало виготовлення першої ядерної зброї, тих самих ядерних бомб, дві з яких були скинуті на японські міста Хіросімо та Нагасакі. Це бомбардування призвело до шаленої кількості загиблих, значних руйнувань, нанесло шкоду екології та залишилося величезною трагедією людства. А чи була доцільність застосування ядерних бомб? Історики, політологи, дослідники Другої світової війни сперечаються щодо доцільності застосування ядерної зброї: наскільки це пришвидшило закінчення війни і, головне, зменшило людські втрати. По суті, ці суперечки почалися одразу після застосування зброї. Не міг залишатися осторонь і Р. Оппенгеймер. Його називали «батьком атомної зброї», вважали героєм, зустрічали оваціями, а він сам вважав себе руйнівником світу, розуміючи, що запустив «ланцюгову реакцію» «гонитви озброєнь», яка тоді лише розпочиналась, а закінчилася зі розпадом СРСР, та чи закінчилася?

Зі спогадів друзів, секретаря Гаррі С. Трумена Ачестона ця подія сильно змінила вченого. Для людей він став героєм, для Гаррі С. Трумена занадто «сльозливою людиною», його драгували докори сумління вченого. Формально, він, Президент США, визначив цілі для бомбардування і підписав наказ і Р. Оппенгеймер тут ні до чого. Але вчений розмірковував про свою відповідальність перед людством, чи не став він руйнівником

світу.

Іншим яскравим прикладом замислити про етику вченого, про відповідальність за процес і результат дослідів та величезної «інформацією» для роздумів стали подробиці досліджень, що проводили лікарі, яких звинувачували по справі «США проти Карла Брандта», більш відомої як «Нюрнберзький процес над лікарями», один з перших судових процесів над військовими злочинцями. На лаві підсудних опинилося двадцять лікарів, яких звинувачували в експериментах над людьми, масової примусової евтаназії, примусової стерилізації, випробуванні дії різних видів отрути, тощо. Більшість з них були впевнені, що роблять це заради науки і зовсім не відчували докорів сумління. В їх системі цінностей найважливішою цінністю людського життя, напевне, не було.

Ці та багато інших прикладів пропонують нам замислитися над відповідальністю вченого за свої дослідження і відкриття, над етикою вченого, а головне, над системою цінностей і ціннісних орієнтацій, що сформувалися в нього. Приклад Р. Оппенгеймера показує людину, яка відчуває докори сумління, яка цінує людське життя, але чи міг він завадити застосуванню ядерної зброї? Це питання приводить нас до іншої проблеми: більшість досліджень стали настільки складними і дорогими, що впоратися без фінансування держави, допомоги від меценатів та замовників вчені не можуть. А в цьому випадку кому належить право розпорядитися результатами дослідження?

На жаль, більшість досліджень, що відбуваються в сучасній науці, мають прикладний характер і вузьку специфіку. Вони спонсоруються замовниками, які впевнені, що мають повне право розпоряджатися результатами досліджень. Під впливом змін, які відбулися в суспільстві і в науці, відбулася зміна системи ціннісних орієнтацій більшості вчених. Те, що було неприпустимо для вчених ХІХ-ХХ століть, як-то замовчування результатів досліджень або подання їх в такій формі, щоб їх неможна було відтворити, стало буденністю для більшості вчених ХХІ століття. Страх не встигнути за стрімким розвитком науки, відстати від її передового краю, навіть на деякий час, навіть з поважної причини (наприклад,

хвороба, сімейні обставини, тощо), виявлятися «несучасним», не обізнаним у нових знаннях, технологіях, методиках, не цікавим для молодих вчених та вчених світового рівня, який бентежив уми відомих вчених ХХ століття, перестає бути чимось значущим і важливим для переважної більшості вчених ХХІ століття, адже більшості з них достатньо бути обізнаними у вузькій галузі прикладних досліджень.

Все частіше перед науковцями стоїть вибір: залишитися у фундаментальній науці і працювати на своє ім'я або перейти до прикладної науки, фактично продати свої майбутні відкриття, не заробити собі ім'я, але тим самим забезпечити себе і свою родину. А оскільки в системі ціннісних орієнтацій людини родина і родинне щастя стоїть переважно на першому місці, то все частіше вибір робиться на користь забезпечення власної родини.